

ב. היחס ליהודי שבת זוגו נכרית וליהודייה שבן זוגה נכרי

בהתייחסותנו למושג התבוללות מתכוונים לרוב למושג הקרוי נישואי תערובת, שבהם בן או בת לדת היהודית מתחתן עם בן או בת זוג מדת אחרת. לתופעה זו השלכות רבות בעולם ההלכה. ראשית יש להבחין בין מצב שבו יהודייה נישאה לנכרי, שאז ילדיה ממנו נחשבים יהודים, ובין המקרה ההפוך, שהאישה היא נכרייה, שאז ילדיה ייחשבו נכרים כמותה.

השאלות העיקריות העולות על הפרק הן:

1. כיצד יש להתייחס ליהודי שנשא נכרייה – האם יש לנקוט כלפיו סנקציות הלכתיות? ומהו מעמדו ההלכתי לעניינים שונים?
2. כיצד להתייחס לילדים שנולדו מנישואי תערובת, בין מאם נכרייה ובין מאם יהודייה ואב נכרי?
3. האם ניתן לגייר את בן או בת הזוג? ואם כן באילו תנאים? האם ובאילו תנאים ניתן לגייר את הילדים? לנושא הגיור נקדיש פרק נפרד.

צירופו למניין של מי שנשא נכרייה

כפי שראינו בפרק העוסק במחלל שבת, אחת הדרכים שבהן ניתן לבדוק את יחסם של פוסקי ההלכה לעוברי עברה היא בסנקציות ההלכתיות

שנקטו הפוסקים כלפי אנשים אלו. למשל, האם ניתן לצרף מי שעובר על עברה מסוימת למניין? האם מותר לשתות מיין שנגע בו? האם מותר להעלותו לתורה? אם הוא כוהן, היעלה לדוכן לברך? ועוד. סקלת העברות ארוכה מאוד, ולא כנגד כל עברה ננקטות סנקציות. יש צורך אפוא לבדוק, כנגד אילו מן העברות ננקטות סנקציות, ומהי הסיבה להטלת סנקציות כאלו או לאי הטלתן.

יהודי שנשא נכרייה עבר על האיסור "לא תתחתן בם", שהוא איסור מן התורה (ראה עבודה זרה לו ע"ב). עונשו של "הבועל ארמית" הוא "קנאין פוגעין בו"; כלומר, הוא חייב מיתה אך אין דנין אותו בבית הדין כשאר עוברי עברות חמורות, אלא משאירים זאת לפעילותם הספונטנית של הקנאים. הרב ווייס בשו"ת **מנחת יצחק**, חלק ג סימן סה¹¹ עוסק בשאלת היחס למי שנשא נכרית בהקשר ספציפי, בשאלה, האם ניתן לצרף אותו למניין? הוא פותח בציטוט מדברי ר' צבי הירש אשכנזי (שלהי המאה ה-17 בגרמניה והולנד), בעל **החכם צבי**¹²:

הנני לתשובת יקרתו בדבר השאלה אם יכולין לצרף למנין עשרה או לכל דבר שבקדושה מי שהוא נשוי נכרית. הנה כבר מפורש בתשו חכם צבי (סי' לח) שאין לצרפו, שכתב שם בזה"ל. ואם יטעון הטוען והא קיי"ל [=קיימא לן] דמותר להתפלל עם העבריינים כל זמן שלא נידום בפירוש¹³, תשובתו, דעד כאן לא אמרינן הכי אלא בעובר לפרקים, אבל העושים ביד רמה בשאט נפש ופורקים מעליהם עול מצוות אפילו מצוה אחת קלה הרי הוא מאותן שאין להם חלק לע"ה כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה, וכתב ז"ל בריש חולין

11 התשובה מתוארכת לשנת תשי"ט במנצ'סטר שבבריטניה.

12 דברמצין תש"ב (ד"צ ירושלים תש"ל). על תשובתו זו של החכם צבי והשימוש בה על ידי פוסקים אחרים ראו Adam S. Ferziger, "Between 'Ashkenazi' and Sepharad: An Early Modern German Rabbinic Response to Religious Pluralism in the Spanish-Portuguese Community", *Studia Rosenthaliana, Journal of the History, Culture and Heritage of the Jews in the Netherlands*, 35, 1 (2001), pp. 7–22 (www.studiarosenthaliana.nl/)

13 כלומר לא נידוהו באופן רשמי.

שהעובר על מצוה אחת שחייב עליה מיתה אף שאין בידינו לדונו עתה מחרימין אותו חרם עולם והנה הבועל ארמית בפרהסיא אף שאין דנין אותו בב"ד מ"מ על כל ביאה וביאה קנאין פוגעין בו עד שמפני זה דינו שייהרג ואל יעבור ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם גדול עונם מנשוא, וביחוד המחלל שבת בפרהסיא שהוא כגוי גמור, כדאמרינן וכו' ואיך יתכן שיעלה לקרות בתורה בצבור והלא אין לך חלול השם וכיבוי מאור הדת גדול מזה וכל העומד ונמצא שם באותו פרק באותו מקום ואינו מוחה ילכד בעונו ובחבלי חטאתו יתמדך ואם רוח טהרה וכו' עכ"ל.

כלומר, לדברי החכם צבי אף שבאופן עקרוני מותר להתפלל עם עבריינים אין כלל זה תקף כלפי מי שעובר על עברה מסוימת באופן קבוע, מפני שבכך הוא מבטא סוג של מרידה באל ולפיכך אינו יכול להצטרף למניין. מי שהוא נשוי לנכרית הרי הוא עובר עברה באופן קבוע ונכנס אפוא לקטגוריה של אלו שאין מצרפים אותם. זאת ועוד, אדם שכזה יש להחרים שהרי הוא חייב מיתה, ובוודאי שאין לצרפו למניין ואין להעלותו לתורה. בסוף דבריו הוא מוסיף גם את מחלל השבת בפרהסיא, "שהוא כגוי גמור" שגם אותו אין להעלות לתורה וכו'. בהמשך התשובה מוסיף הרב ווייס, שמעמדו של הנושא את הנכרית חמור אף יותר ממי שמחלל שבת בפרהסיא שהרי לגבי האחרון ישנם פוסקים הסוברים שניתן להקל ולצרפם למניין מפני שנחשבים כ"תינוק שנשבה" אך כל זה "לא שייך לענין נשואי נכרית דאין רוב ישראל נכשלים בזה, ומחוייבים לעמוד בפרץ בכל האפשרות". כלומר, לא ניתן ללמד שום זכות על התנהגות שכזו, ויש לנקוט סנקציות כדי להרתיע ולעמוד בפני הפרץ. נישואי תערובת הופכים אפוא להיות העברה החמורה ביותר, חמורה אף מחילול שבת בפרהסיא – מה שנחשב במסורת ארוכה של פסיקה כעברה האולטימטיבית הגוררת סנקציות חמורות. כפי שראינו לעיל הרב ווייס מתלבט בשאלת צירוף מחללי שבת למניין, ואף שאינו מכריע לקולא הוא מודע לכך שפסיקה המתירה לצרף מחללי שבת למניין קיימת; לעומת זאת כלפי מי שנשא

נכרית אין שום מקום, לדברי הרב ווייס, להקל ואין לצרפו למניין, ואף אין, כך הוא כותב בסוף התשובה, להעלותו לתורה.

עלייה לתורה של מי שנשא נכרייה

גם ר' משה פיינשטיין דן ביחס כלפי יהודי שנשא נכרייה בשו"ת **אגרות משה**, א"ח ב סימן נא (התשובה משנת תש"ד):

הנה בדבר רופא יהודי מהמפורסמים שבמדינה שרבים צריכים לו להיות בהתקרבות אתו והוא איש בעל מדות רחמים וצדקה באופן גדול וגם עושה הרבה טובות לעניני הקהלה, אבל הוא נשוי נכרית ומטעם זה אין מכבדין אותו בביהכ"נ בשום כבוד והרופא רואה בזה התרחקות מהקהל ומדוכא מאד מזה ולכן רוצים כתר"ה וראשי העיר לכבדו לפעמים בפתיחת וסגירת הארון וכדומה. וגם הוסיף כתר"ה להעיר שמצד הקפדתו על אנשי העיר ברור שרק כל זמן שאמו הזקנה שהיא שומרת תורה בחיים עושה מה שעושה לטובת הקהל אף שמקפיד עליהם ואחר חייה יתרחק מן הקהל ויהיה הפסד גדול להקהל בכלל וליחידים בפרט ורוצה כתר"ה לידע דעתי בזה.

הרבה פרטים חשובים מפורטים בשאלה עצמה. ראשית, מדובר ביהודי בעל זיקה רצינית לקהילה היהודית: הוא עוסק בחסד (כנראה בתוקף מקצועו כרופא), הוא נותן צדקה לגופי הקהילה, וככזה מעוניינים אנשי הקהילה לשמור אֶתו על יחסים טובים. דא עקא, כיוון שהתחתן עם נכרייה הטילו עליו את הסנקציה שלא להעלותו לתורה ולא לכבדו בשום תפקיד ריטואלי אחר, דבר הגורם לו צער ותחושה של חוסר הכרת הטוב מצד הקהילה שלה הוא תורם רבות. מעניין שהחלטה זו אינה מנומקת, והיא מופיעה כאן כדבר המובן מאליו שאין צורך להסבירו. שאלתם של ראשי הקהילה לר' פיינשטיין היא, האם ניתן להבחין בין סוגים של פעולות הנעשות בבית הכנסת ולאפשר לו להתכבד באותן פעולות שאין בהן אמירת ברכות או תפילות. השואלים מבהירים, שמניעת כיבודים אלו מיהודי זה תגרום לו להתרחק מן הקהילה.

המעניין הוא שעיקר דאגתם בעניין זה היא לטובות ההנאה שמרוויחה הקהילה ככלל וחברי הקהילה כפרטים, ולא לגורלו של אותו יהודי. הרב פיינשטיין מסביר, מהו המקור ההלכתי לנקיטת סנקציות כלפי יהודי כזה:

והנה עיקר הנידון בזה הוא משום איסור חניפה שיש במה שיכבדו אותו בדברים שאין מן הראוי לכבד לבעל עבירה כזו, דמצד עצם ענין פתיחת וסגירת הארון להניח לבעל עברה ליכא שום איסור. ואף לקרא לתורה אם הוא רק בעל עבירה לתיאבון ליכא איסור בעצם אם איננו כופר, דכופר ומומר להכעיס יש לאסור בעצם משום דאין כוונתם ללמד תורת ה' בקריאתם והוו דבריהם בקריאתם רק כקריאת דברים בעלמא לא כקריאת דברי התורה תורת ה'... אבל לפתיחת וסגירת הארון וכדומה אין שייך בזה שום איסור בעצם. אבל כיון שהוא דבר שמכבדין בזה ואין מן הראוי לכבד לבעלי עבירות בזה נמצא כשמכבדין אותן בפתיחת וסגירת הארון וכדומה הוא חניפה שאסור כמפורש בסוטה דף מא.

הרב פיינשטיין טוען, שמתן כבוד לעובר עברה הוא בגדר חנופה. מושג החנופה כאיסור הלכתי בנוי על הסוגיה במסכת סוטה (דף מא ע"ב), שם ישנה מחלוקת בין החכמים, האם מותר להחניף לרשעים בעולם הזה או לא. סוגיה זו לא נפסקה להלכה לא על ידי הרמב"ם, לא על ידי הר"ף ולא על ידי הרא"ש, וממילא גם לא הובא איסור כזה בשולחן ערוך; ומעטים היו הפוסקים המשתמשים בה¹⁴. בהמשך התשובה דן הרב פיינשטיין בגדרי איסור חנופה ואומר, כי ייתכן שהאיסור הוא רק כאשר מבטאים הסכמה על מעשה האיסור של עובר העברה, כפי שאירע בימיו של אגריפס המלך כמבואר שם במסכת סוטה:

אבל להחניף בענינים שלא שייכים לומר שהוא מסכים להאיסורים ודברים הרעים שעושה אפשר שליכא איסור כלל כגון לשבחוי ביפוי

14 ראה אנציקלופדיה תלמודית, ערך "חנופה".

ובחכמתו בעניני העולם ובמדותיו אף אם מגזמים מעט משום שצריכים לו אפשר ליכא איסור כיון שאין זה כאלו שבגמ'. וכן הוא לכבדו בפתיחת וסגירת הארון וכדומה שהוא רק ענין כבוד בעלמא ולא נראה מזה שום הסכם למעשיו הרעים, כי להכל ידוע על מה מכבדים לו שהוא בשביל שרבים צריכים לו ויש לו גם מעלות הרבה במעשיו שבין אדם לחברו שראוי לכבדו בשבילם אך שבדברים שבביהכ"נ הנהיגו שלא לכבד לבעלי עבירה כזו שנשואין לנכריות שהוא כפי הראוי וכשיכבדו לזה יהיה זה לחניפה על שצריכין לו, עכ"פ כיון שאין בזה שום שייכות להסכמה למעשיו וגם הוא ידוע שאין מסכימין למעשיו אך שמכבדין אותו בשביל שהוא רופא מפורסם ושצריכים לו אין זה בכלל החנופה שאמרינן בסוטה.

כלומר, מתן כבוד לאדם זה בבית הכנסת אינו מבטא בשום אופן הסכמה לכך שהוא התחתן עם נכרייה; את הכיבוד רוכש אדם זה בזכות מעשיו הטובים ועזרתו לאנשי הקהילה. לפיכך אין בכך חנופה המבטאת הסכמה או השלמה עם מעשיו של האיש. ואף על פי כן בהמשך התשובה למרות הבחנה זו חוזר הרב פיינשטיין ואומר:

וא"כ גם לכבדו בפתיחת וסגירת ארון שאין בזה ענין שקר נמי אולי יש איזה איסור מצד חנופה. אבל כיון שאין איסורו ברור ויותר נוטה שאין בזה איסור אלא מעלה טובה הוא להתרחק אף מחנופה כזו יש להקל אם רואה כתר"ה וראשי העיר אשר יש צורך גדול להקהל ולאנשי העיר שיכבדו אותו באיזה דבר בביהכ"נ כהא דפתיחת וסגירת הארון וכדומה. אבל לקריאה בתורה אין להתיר מטעם שכתבתי לעיל.

בסופו של דבר הרב פיינשטיין מאפשר מתן כיבודים בבית הכנסת אפילו למי שנשוי לנכרייה אם יש בכך צורך גדול, אך אוסר עלייה וקריאה בתורה. לא ברור מהי הסיבה לאיסור עלייה לתורה. הוא מפנה למה שכתב לעיל. ייתכן שהכוונה למה שכתב בתחילת התשובה, כאשר קבע

שאינן להעלות לתורה מומר וכופר, אם כי לא פירש במהלך התשובה שאכן לרופא זה מעמד של כופר. ייתכן גם שעלייה לתורה תיחשב בעיני הרב פיינשטיין חנופה גדולה יותר ממתן כיבודים זוטרים כפתיחת הארון.

יש לציין שהרב פיינשטיין אינו משתמש בדברי החכם צבי שאותם ציטט הרב ווייס, שלא השאיר כל פתח לשום שיתוף של יהודי הנשוי לנכרית בבית הכנסת. הבסיס לדברי הרב פיינשטיין הוא איסור חנופה, שהוא איסור "רד" יותר; ובו הוא מוצא אפשרות לשתף, אם יש צורך לקהילה בכך, יהודי הנשוי לנכרית בחלק מן הטקסים בבית הכנסת. המשותף לשני פוסקים אלו הוא, שאין הם מבטאים שום רצון לקרב יהודי שנשא נכרית לקהילה. אצל הרב ווייס הדבר מפורש: הוא נוקט גישה הפוכה, שמטרתה "לעמוד בפרץ" ולעשות דה־לגיטימציה למי שנשא נכרית. הרב פיינשטיין עוסק במקרה ספציפי, וקשה ללמוד מדבריו בתשובה זו על עמדתו הכללית; על כל פנים יש מקום לומר, שאלמלא הייתה הקהילה צריכה לאותו רופא הנשוי לנכרית לא היה מוצא הרב פיינשטיין שום היתר לשתף יהודי שכזה במתרחש בבית הכנסת.

גַּר שאביו יהודי והוא מבקש להיקרא כבנו לתורה שאלה נוספת שבה מתבטא סוג של סנקציה כלפי מי שנשא נכרייה אנו מוצאים בשו"ת **מנחת יצחק**, חלק א סימן קלו. השואל נסתפק בעניין זה:

ע"ד שנסתפק הלכה למעשה, בבן הנולד לו מנכרית ואחר כך נתגיירו האם והבן, ונשאו בחו"ק [=בחופה וקידושין], והבן נתחנך כל ימיו מאביו בתור יהודי, ועתה חפץ להקרא בשמו אחרי אביו, אם רשאי לעשות כן, ובודאי הכונה לענין לקרוא אותו לתורה.

כלומר, בשלב הזה מדובר על משפחה יהודית למופת, אלא שהילדים נולדו בעוד האם הייתה נכרייה ורק לאחר מכן נתגיירה האם וגוירו גם הילדים. מבחינת דיני היוחסין בהלכה קיים הכלל המופיע במסכת יבמות (כב ע"א) "בנו מן הנכרית אינו קרוי בנו", ולפיכך יש לקרוא

לילד "פלוני בן אברהם אבינו", מפני שאין הוא מתייחס אחר אביו הביולוגי.

הרב ששאל את השאלה הציע להשתמש במה שכתב הרמ"א (חו"מ סימן מב) "מי שמגדל יתום בתוך ביתו וכתב עליו בשטר בנך, או היתום כי על המגדלו אבי או אמי, לא מקרי מזויף מתוכו וכשר, הואיל וגדלוהו ראוי לכתוב כך", וכיוון שבמקרה הנידון אכן גדל הילד הזה אצל אביו הביולוגי כיהודי לכל דבר יש לאפשר לו להיקרא על שם אביו. הרב ווייס אינו מקבל את ההצעה הזו, ונראה שהטעם לדבר הוא כעין ענישה לאב היהודי שנשא נכרייה. ואלו דבריו: "מכ"ש במי שנולד מהנכרית, דדינו מפורש בדברי מלאכי כי בגדה יהודה וגוי כי חילל קודש וגוי ובעל בת אל נכר וגוי יכרית ד' וגוי ער ועונה וגוי, דפשיטא דאין ראוי להקרא בנו, ולשנות משאר גר, כנלענ"ד". יהודי זה עשה מעשה של בגידה וחילול הקודש בכך שנשא נכרייה, ואף שבסופו של דבר ילדיו ממנה והיא עצמה נתגירו, ואין כאן תופעה קלסית של התבוללות והתרחקות מן היהדות, אין להתייחס בסלחנות למעשה זה. אי ייחוסו של הבן לאביו, כאשר יקראו אותו לתורה, ישמש אפוא סימן חברתי המנציח את היחס החמור כלפי נישואי תערובת.

סנקציות כלפי האב הנכרי

דרך נוספת לבטא את ההתנגדות העמוקה לנישואי תערובת היא בהטלת סנקציות על הנכרי הנישא לבת ישראל. לעתים הנישואים לבן זוג נכרי אינם מרחיקים את האישה וילדיה באופן מוחלט מן הקהילה, ואז הקהילה נדרשת להביע את יחסה לבן הזוג הנכרי. דוגמה לכך ניתן למצוא בשו"ת **אגרות משה**, יו"ד ג סימן קו:

ובדבר שעלה על דעת רב אחד להניח לאב נכרי להוליך את בתו מישראלית לחופה, יש לגעור בו אף שכוונתו הוא מחמת שהאב הוא איש חשוב במדינה ועושה טובות לכמה יהודים, כי הרי בזה נמצא שמקטינים את איסור החמור הזה ושעודנו חמור גם אצל הרבה עוברי עבירות חמורות, מאחר שיראו שהרבנים מקרבין אותן, וגם הרי אף אם הרבה יהודים צריכים לנכרי זה ואין רוצים

שיכעוס מאיזה יראת הפסד מסתבר דכשיסבירו לו שהוא ענין דתי שאנשים שאינם יהודים אין להם להיות שושבינים לא יקפידו ולא יכעסו כלום וכדאמר אב"י כה"ג [=כהאי גוונא] לענין שבת בע"ז דף כו ע"א. וגם חז"ן שהרב ההוא רוצה להניח לכל אב נכרי שהרי נותן עצה בשביל זה לבשל את היין כדי שיוכל האב הנכרי להשקות לבנו ובתו החתן וכלה כמנהגם, או לתקן שכל אב ואם לא יולכו בניהם לחופה כדי שלא יהיה חלוק בין אב ואם יהודים לאלו שאחד מהן נכרי וח"ו לעשות זה, שהרי נמצא שהוא תקנה להקל על עוברי עבירה הרשעים שגם לא יתביישו ויהיה בזה סיוע להפושעים הגדולים האלו ולכן ודאי יש לגעור בו ובכיוצא בו.

הרב פיינשטיין אינו סובר שמדובר כאן באיסור הלכתי. אין כל משמעות הלכתית לשאלה מי מוביל את החתן או הכלה לחופתם. אולם מבחינה סמלית, חברתית, יש לטקס זה חשיבות רבה. מתן אפשרות לאב נכרי להוביל את בתו היהודית לחופה יסמל השלמה עם תופעת נישואי התערובת, ולכן הוא גוער ברב המבקש להתמודד עם בעיה אנושית זו, ואף אינו מקבל את ההצעה המתונה יותר, לתקן תקנה כללית שחתן וכלה לא יובלו לחופה על ידי הוריהם כך שלא תיווצר אפליה ומבוכה במקרה שאחד מן ההורים אינו יהודי. להפך, טוען הרב פיינשטיין, אירוע החתונה הוא הזדמנות לקהילה להפגין את סלידתה מנישואי התערובת, ובכך אולי להרתיע יהודים ויהודיות מלהינשא לנכרים.

היחס לילדים שנולדו מנישואי תערובת

הרב פיינשטיין נשאל בשו"ת **אגרות משה**, יו"ד ג סימן עז, האם לקבל לבית הספר היהודי ילדים שאביהם יהודי אך אמם נכרייה. תשובתו בענין חד-משמעית:

ובדבר ילדים וילדות שאמותיהם נכריות אין לקבלם ללמוד בהשיבה עד שיסכימו האב והאם לגיירם על דעת ב"ד, וכן אלו שאמותיהם נתגיירו אצל רב קאנסערוואטיוו אינו גרות וצריך לגייר את הילדים ע"ד ב"ד.

הרב פיינשטיין אינו מסביר את פסיקתו. היא כביכול מובנת מאליה: תנאי ראשון להתקבל לבית ספר יהודי הוא היות הילד יהודי. ילדים שאינם יהודים לא יתקבלו לבית הספר אף כאשר אביהם יהודי והוא מעוניין ככל הנראה שילדיו יקבלו חינוך יהודי ואולי בעתיד ירצו גם להתגייר. זהו צומת דרכים חשוב: האב ה"מתבולל" שנשא אישה נכרית מעוניין שילדיו יקבלו חינוך יהודי. הדבר אינו מתאפשר, וילדיו לא יקבלו חינוך יהודי בבית הספר, מה שמקטין כמובן את האפשרות שהם בעתיד יבקשו להתגייר ולחיות כיהודים.

ניתן להעלות נימוקים שונים לפסיקתו של הרב פיינשטיין: (1) סנקציה על מי שנשא נכרית; (2) חוסר מחויבות כלפי ילדים שעל פי ההלכה הם נכרים.

בהמשך אותה תשובה דן הרב פיינשטיין במקרה אחר:

ובדבר ילדים שאמם נתגרשה מבעלה והלכה לגור עם גוי, שמישהו הכניסם לביתו ושלחם לשיבה, ואחרים טוענים שאין לו אחריות עליהם, הנה הצדק עם זה שהכניסם, שכיון שהם ילדי יהודים מחויבין כל ישראל ללמד עמם תורה אף אם לא ישמרו דרך התורה, שבשביל חשש דלמחר אין לבטל החיוב דלמוד התורה עם תנוקות של בית רבן, אבל כל זה אם אין מזה קלקול לילדים אחרים, דאם יש קלקול ח"ו לאחרים, אין להניחם ללמוד בהשיבה.

קטע זה מאיר גם את הקטע הקודם. גם כאן מדובר בילדים שעומדים בפני התבוללות תרבותית, אמם חיה עם נכרי, אולם ילדים אלו הם יהודים על פי ההלכה (וגם אביהם יהודי), ולכן קיימת כלפיהם מחויבות חינוכית ויש לקבלם לבית הספר אף שיתכן מאוד שההשפעה התרבותית שהם סופגים בבית אמם תרחיקם מדרך התורה. הרב פיינשטיין מציב תנאי אחד, והוא שילדים אלו לא ישפיעו לרעה על יתר הילדים בבית הספר. יוצא אפוא שהסיבה שאין לקבל ילדי נכרייה היא, שאין כלפיהם כל מחויבות חינוכית.

גם הרב ווייס התייחס לנושא זה באריכות רבה. בשו"ת **מנחת**

יצחק, חלק ג סימן צח¹⁵ הוא מגיב לדבריו של הרב יוסף צבי פערל כ"ץ מניו יורק, שכתב קונטרס שלם המסביר מדוע אין ללמד תורה לבנים הנולדים מנישואי יהודי ונכרייה. בקטע שלפנינו מובאת טענת ההורים המבקשים שבנם יתקבל לאחד ממוסדות החינוך של הקהילה:

ע"ד המקומות שפשטה שם המספחת נשואי התערבות ר"ל, וההורים האלה מביאים את ילדיהם ללמוד בחדרים, ות"ת, וטענה בפיהם שהרי האב הוא יהודי, אף שהאם היא נכרי, ונגע זו מתפרד לשלשה ענפים, א' שההורים הסכימו ביניהם, שילדיהם יבחרו איזה דת שירצו, וכדי ליתן אפשרות לזה, הולכים הילדים בכל שבוע עם האם הנכרית לבית תפלה שלהם ר"ל, ואח"כ בשאר ימות השבוע, רוצים ההורים, שילכו הילדים ללמוד בחדרים או ת"ת ללמוד תוה"ק, וכאשר יגיע לגיל בני דיעה, יבחרו לעצמם את הדת שירצו. ב' ישנם שהאשה הנכרית מסכמת שהילדים יתנהגו כדת ישראל, והילדים נמולו בבית החולים ע"י רופא מי שהוא, ולא נימולו לשם גרות. ג' ישנם שהאם נתגיירה ע"י רב ריפורמי, ונשאו בנשואי ריפורם, ונימולו הילדים בבית החולים ע"י רופא מי שהוא.

הרב ווייס מקבל את מסקנתו של הרב כ"ץ שאין לקבל ילדים אלו, שהם "עכו"ם גמור", למוסדות הקהילה. הטעם העיקרי, כותב הרב כ"ץ, הוא שישנו איסור ללמד תורה לעכו"ם (בבלי חגיגה יג ע"א). תוכנו של דין זה והיקפו נתונים במחלוקת, ולכן דרוש טעם נוסף שביגנו ייאסר לקבל ילדים אלו.

ועוד והיא עיקר גדול בנד"ד [=בנידון דידן], דחוץ מטעם האיסור דלימוד תורה לעכו"ם, יש עוד לחוש מאד, דע"י התערבותם בין התינוקות של בית רבן, יסברו שהמה ישראלים גמורים, ויתערבו בישראל שלא כדת... וא"כ גם בנד"ד אף אם לא יהי איסור מטעם הנאמר בש"ס בעכו"ם כנ"ל, יש איסור מטעם שיחזיקו אותם

15 התשובה מתוארכת לשנת תשי"ט במנציסטר.

כישראל, דבודאי יש חשש תערובת בבני התערובת, יותר משיש בעבדים.

במהלך התשובה מוסיף הרב ווייס דיון משלו בשאלה, האם מותר ללמד תורה ליהודי מומר; ומכאן הוא עובר לדון בשאלה, האם מותר ללמד תורה לבניו של יהודי מומר. מסקנתו היא, שאף אם קיים איסור ללמד תורה למומר, בבניו של מומר יש לנהוג כדברי בית הלל, שאמרו (אבות דרבי נתן פ"ב) "לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל, ונתקברו לתלמוד תורה, ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים".

והנה בבני מומרים, יש מעלה וחסרון, דמצד עצמם לא חטאו עוד, והמה כחומר ביד היוצר, שאפשר לגדלם למוטב, אבל מצד השני המה כתינוק שנשבה ביד הוריהם, אשר אינם מניחים אותם לילך בדרכי החיים של תוה"ק, אכן ראינו שהרבה פעמים, הבנים שנתקברו לתורה, החזירו למוטב גם אבותיהם, ובודאי יש להתאמץ לקרבם לתורה, – אבל כ"ז להתלמד במקום אחר, אכן בנד"ד צדקו דברי כת"ה דהוי נכרים גמורים, והמה בכלל האיסור דלימוד תורה לעכו"ם. ועוד והיא עיקר גדול בנד"ד, דחוץ מטעם האיסור דלימוד תורה לעכו"ם, יש עוד לחוש מאד, דע"י התערבותם בין התינוקות של בית רבן, יסברו שהמה ישראלים גמורים, ויתערבו בישראל שלא כדת...

בעוד כלפי בני מומרים מוטלת עלינו האחריות ללמדם תורה, הרי שכלפי בני נכרייה לא רק שאין מחויבות, אף שאביהם יהודי, אלא קיים איסור פורמלי ללמדם תורה, וכן קיימת סכנה של טשטוש הזהות היהודית של שאר התלמידים בכך שיחשבו שילדים כאלו הם יהודים. הרב פיינשטיין והרב ווייס נוקטים עמדה זהה: אין לקבל לבית הספר יהודי ילדים שאינם יהודים אף אם אביהם יהודי; לעומת זאת אין להטיל כל סנקציה על ילדים יהודים שאביהם נכרי, ויש לקבלם לבית הספר ולחנכם לתורה ומצוות.

לסיכום הפרק, כלפי יהודי שנשא נכרייה ננקטות סנקציות חמורות עוד יותר מכלפי יהודי שמחלל שבת. אין לצרפו למניין ואין להעלותו לתורה, ואף מן הראוי שלא לכבדו בפתיחת הארון וכד'. הנימוקים לכך הם, ששיתופם של יהודים אלו בפעולות האמורות יבטא מעין לגיטימציה להתנהגותם, ולכן יש "לעמוד בפרץ בכל האפשרות", כפי שכותב הרב ווייס, ויש להימנע מ"חנופה" המבטאת סוג של הסכמה עם התנהגותו של אדם זה, כפי שכותב הרב פיינשטיין. גם כאשר יתגיירו ילדיו של יהודי שנשא נכרייה, שמו לא ייקרא עליהם ומעשה הבגידה שלו לא יימחה.

גם כלפי משפחה שבה האב נכרי ננקטות סנקציות חמורות. הרב פיינשטיין אוסר על אב נכרי ללוות את בתו היהודית לחופה, משום שבכך מקלים על עוברי עברה בעוד יש לעשות הכול כדי שיתביישו במעשיהם.

לגבי הילדים ישנה הבחנה בין בני יהודייה לבני נכרייה. לגבי בני היהודייה שנישאה לנכרי אין נוקטים סנקציות, ויש לקרבם ליהדות; ואילו כלפי בני הנכרייה, שאינם יהודים, אין כל אחריות, ואף אסור להניח להם ללמוד בבית הספר היהודי מחשש שיתערבו בין היהודים.

גישה חלופית

לא מצאתי התייחסות מפורשת של פוסקים אחרים המבטאת גישה חלופית לנושאים שהועלו בפרק זה. אף על פי כן ניתוח התשובות שערכתי מאפשר לראות, שהמקורות ההלכתיים הקובעים את גישתם של הרב פיינשטיין והרב ווייס אינם מוצקים, ושהמניע העיקרי לפסיקתם הוא הרצון להרתיע יהודים מלהתבולל. לפיכך אם יובן שכדי לעצור את המשך ההתבוללות אין תועלת בהרחקת אותם יהודים הנמצאים בתהליך ההתבוללות, מפני שהרחקתם אינה מרתיעה את מרבית הקהילה, שאינה מחויבת להלכה ולאורח החיים היהודי, ניתן יהיה לגבש פסיקה הלכתית שתנסה לקרב יהודים אלו ככל האפשר ולא תטיל עליהם סנקציות, מפני שאלו עלולות להזיק יותר מלהועיל.

ג. אפשרויות הגיור של בני זוג נכרים ושל ילדים הנולדים מנישואי תערובת

סוגיית הגיור היא צומת חשוב ביותר בשדה ההתבוללות. מדובר במציאות נפוצה למדי בקהילות רבות בחו"ל: גבר (בדרך כלל הדילמה היא בכיוון הזה מפני שהדבר משפיע על מעמדם של הילדים, מה שאין כן אם מדובר באישה יהודייה הנישאת לגוי) יהודי מבקש לישא נכרית או שכבר נשא אותה בנישואים אזרחיים, וייתכן גם שנולדו להם ילדים. היהודי הזה מבקש לגייר את בת זוגו ו/או את ילדיו. הדילמה העומדת בפני הפוסק נובעת מן העובדה, שברוב הגדול של המקרים מדובר במשפחה שאינה שומרת תורה ומצוות ולא עתידה לעשות כן ככל הנראה. האם ניתן אף על פי כן לגייר את הנכרייה, או שמא לא?

קבלת עול מצוות

עיקר הדיון ההלכתי סובב סביב שאלת מעמד "קבלת עול מצוות" בתהליך הגיור¹⁶. באופן עקרוני סובר הרב פיינשטיין, שאין תוקף לגיור אם הגר אינו מקבל עליו עול מצוות. כך הוא כותב בשו"ת **אגרות משה**, י"ד א סימן קנז¹⁷:

16 על קבלת מצוות בהליך הגיור ראה צבי זוהר ואבי שגיא, גיור וזהות יהודית, ירושלים תשנ"ה (להלן "גיור") החלקים השני והשלישי; מנחם פינקלשטיין, הגיור הלכה ומעשה, רמת גן תשנ"ד, החלק השני.

17 התשובה מתוארכת לתרפ"ט (ליובאן).

במה שנסתפק כתר"ה אם גר שלא קבל עליו מצות אם נחשב גר, פשוט וברור שאינו גר כלל אף בדיעבד וכן הורה אבא מארי הגאון זצלה"ה הלכה למעשה בסטראבין בעובדא כזו שאינו גר כלל בין לקולא בין לחומרא שקבלת מצות בגר מעכב כדאיתא ביו"ד סי' רסח סעי' ג. ואף אם אמר בפיו שמקבל מצות אם אנו סהדי שאינו מקבל עליו באמת אינו כלום. וגר שמהני לשם אישות בדיעבד, איירי שבשביל האישות קבל עליו מצות באמת והוא ברור ופשוט וכל זה אמר אבא מארי הגאון בפירוש אז כשהורה.

הרב פיינשטיין מדגיש שאין להסתפק בהצהרתו של הגר, כפי שיכול היה להשתמע מן ההלכה. עלינו להשתכנע שזו אכן כוונתו, ואם ברור לנו שאין זו כוונתו האמתית, הרי שגירורו אינו תקף. הרב פיינשטיין חש שהדברים אינם ברורים מספיק, והוא תמה על כך:

ובכלל איני יודע טעם הרבנים הטועים בזה דאף לדידהו עכ"פ איזה תועלת הם מביאין בזה לכלל ישראל שמקבלין גרים כאלו דודאי לא ניחא ליה להקב"ה ולעם ישראל שיתערבו גרים כאלו בישראל. ולדינא פשוט שאין זה גר כלל.

כלומר, לא זו בלבד שיש כאן טעות הלכתית, יש כאן גם נזק ממשי לעם היהודי. תפיסתו של הרב פיינשטיין היא, שאין כל טעם ויש אפילו נזק בכך שמצרפים לעם היהודי מי שאינו שומר תורה ומצוות. יש לשים לב, כי תשובה זו מתוארכת לשנת תרפ"ט, כאשר הרב פיינשטיין ישב בליובאן שברוסיה. התשובה הבאה שייכת לתקופה מאוחרת יותר, בהיותו כבר רב בניו יורק בשנת תש"י. וכך הוא כותב בשו"ת **אגרות משה**, יו"ד א סימן קנט:

אך בכלל עיקר הגרות לא נוחה דעתי מזה ואני נמנע מזה לא רק מצד הדין שאין מקבלין לכתחלה בשביל אישות אלא גם מטעם שהוא כמעט ברור כאנון סהדי שלא מקבלת המצות ורק בפיה אומרת שמקבלת ובלא קבלת מצות אף רק פרט אחד הא מפורש בבכורות דף ל' שאין מקבלין אותו. ול"ד להא דשבת דף סח דגר

שנתגייר לבין העכו"ם ולא ידע משבת ואף לא מע"ז [=מ(איסור) עבודה זרה] ומ"מ הוי גר משום דהתם קבל כל מה שחייבין בני ישראל הויא קבלה טובה על כל התורה אף שלא ידע הדינים כלל וכמו שבכל גר א"צ [=אין צריך] שיודיעוהו כל המצות ובדיעבד סגי בלא הודעה כלל כמפורש ברמב"ם וש"ע / יו"ד רסח / סעי' יב אבל כשלא קבל אין מקבלין דזהו עיקר הגרות וברוב הגרות שבמדינה זו שבשביל אישות אין מקבלין המצות אף כשאומרין בפיהן שמקבלין דהוא כנודע שמרמין דהא לא תהיה עדיפא מבעלה שהוא מופקר ועובר על כל דיני התורה. אך מ"מ אולי גיורת זו תקבל המצות ולכן איני אומר בזה כלום לכתר"ה כי יש הרבה רבנים בנוא יארק מקבלין גרים כאלו וממילא אין לי לומר בזה איסורין אבל אני אין דעתי נוחה וגם דעת אבא מארי הגאון זצ"ל לא היה נוחה מזה אבל לא אמינא איסורים בזה וכתר"ה יעשה כפי הבנתו ודעתו וכפי הדוחק.

בעוד בתשובה שמשנת תרפ"ט הרב פיינשטיין לא הבין כלל כיצד ייתכן שישנם רבנים המאפשרים גיורים שכאלה, מאוחר יותר, בארצות הברית, הוא מבין שמדובר בשעת הדחק, ולכן אף שבאופן אישי אין הוא מוכן לגייר אין הוא מתערב ופוסל את שיקוליהם של הרבנים האחרים אשר מוכנים לגייר.

גם לגבי אופייה של הדרישה מן הגר לקבל עליו מצוות מצגי הרב פיינשטיין גישה נוקשה. בשו"ת **אגרות משה**, יו"ד ג סימן קו (התשובה משנת תשכ"ט) הוא דן בכך. ראשית הוא מקדים את עמדתו העקרונית בדבר גרות בזמן הזה:

הנה ענין הגרות רובן דרובן הם בשביל אישות שבעצם אין ראוי לקבלם, ורק כשקבלום הם גרים, אף כשקבלו עליהם כל המצות מאחר שלא באו להתגייר לשם שמים, ולכן פשוט שיש לחוש שאף שאומרים לפני הב"ד שזקק להם שהם מקבליים עליהם המצות אינו אמת וצריך לבדוק ביותר... וברוב הפעמים ואולי גם כל הפעמים הרי הבן ישראל שרוצה בנכרית ובת ישראל הרוצה בנכרי

אינם שומרי תורה בעצמם, שלא מסתבר שהנכרי והנכרית שמתגיירין בשבילם ישמרו דיני התורה יותר מהם שהיו כאנן סהדי שאין מקבלין המצות בודאי שלכן צריך ישוב הדעת גדול בקבלת גרים. ובעוה"ר נתפרץ כל כך בהרבה מקומות שמקבלין אותן גם רבנים יראי ה' מפני הלחץ והדחק מבע"ב [=מבעלי בתים] עליהם, ולכן הרי נחוץ מאד לתקן ולגדור בעד הפרצה הגדולה, ובודאי בשביל זה עשו רבני האלאנד תקנה שלא לקבל גר וגיורת אלא בהסכמת כל הרבנים...

הרב פיינשטיין מודע ללחץ הרב המופעל על רבנים לגייר את בנות הזוג הנכריות של בני הקהילה. הוא רואה בכך פרצה גדולה ולכן רואה בחיוב את התקנה בהולנד הזוקקת הסכמת כל הרבנים לכל גיור, דבר שיעזור לרבנים המקומיים להתמודד עם הלחצים המופעלים עליהם. לאחר ההקדמה הכללית המבטאת את גישתו העקרונית שלא לקבל גרים כאשר ברור למדי שלא יקיימו מצוות עובר הרב פיינשטיין לדון במקרה ספציפי:

והנה בעובדא זו שכתר"ה שהגיורת רוצה לקבל כל דיני התורה אבל אינה רוצה לקבל תלבושת נשים צנועות אלא להתלבש בבגדים שמתלבשות בעוה"ר סתם הנשים שבדור פרוץ הזה, אם יכולים לקבל מדינא גיורת כזו ואיך הוא בדיעבד כשקבלוה אם היא גיורת, נראה דיש לדון בזה. דהנה בבכורות דף ל ע"ב איתא נכרי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ולר"י ב"ר יהודה אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים, ויש להסתפק אם הוא רק דין דלכתחלה וכלשון אין מקבלין ששמע לכתחלה, או שגם בדיעבד אינו גר... ויש לדון מצד אחר דמאחר שנפרץ תלבושת הפריצות בעוה"ר גם בבנות ישראל ואף באלו שהן שומרות תורה, שלכן הנכריה שבאה להתגייר הרי חושבת שהוא רק חומר א בעלמא שרוצים הרבנים להטיל עליה יותר מהדין מאחר שיודעת מנשים שמחזיקין אותן לשומרי דת ומתלבשות בתלבושת פריצות, ואף שאומרים לה הרבנים שהוא דבר איסור אינה מאמינה להם,

וא"כ יש לידון אותה כנתגיירה כשלא ידעה מדיני התורה שהוא גר כדאיתא בשבת. ומסתבר זה אף שלעת עתה אין לי ראייה ע"ז.

אי הסכמתה של הגיורת לקבל על עצמה להתלבש בצניעות כנדרש עלולה הייתה להיות סיבה שלא לקבל אותה לקהל ישראל, שהרי בכך היא מבטאת את אי הסכמתה לקבל עליה עול מצוות באופן מלא. אולם כיוון שהלבוש הצנוע לא נתפס בעיניה כהלכה ממש אלא כחומרא בלבד, ניתן היה להתעלם מעקשנותה בעניין זה ולהחשיבה כגיורת. למרות כל זאת מסיים הרב פיינשטיין את התשובה ברוח אחרת:

אבל בכל אופן טוב שלא לקבל דהא בעצם יש לדחות מצד שהגרות הוא לשם אישות, לכן אף שמאיזה טעם הקילו בזה מהראוי שלא להקל עוד קולות. בכל אופן התקנה היא ראויה ואין להתירה.

כלומר, בסופו של דבר נתלה הרב פיינשטיין בסירובה הפעוט של האישה להתלבש בצניעות שכשלעצמו אפשר היה להתעלם ממנו ומוסיף עליו את עצם הגיור שנעשה על מנת להתחתן עם יהודי, דבר שלכתחילה אין לקבל אותו, ופוסק שאין לגייר אישה זו.

גם הרב ווייס מחזיק באותה עמדה נוקשה בשו"ת **מנחת יצחק**, חלק ו סימן קז הוא כותב (התשובה משנת תשל"ה):

...היכא די ש חש דאין מקבלין כלל למעשה קיום המצוות דאפי' בדיעבד ל"ה גירות בודאי דצריך חקירה ודרישה, ומכ"ש היכא דברור לנו ואנן סהדי שכל מה שמבטיחים לפני הבי"ד שקר וכזב דאין מקבלין אותן ואף בדיעבד ל"ה גירות.

יש לבדוק אפוא, האם אכן הגרים יקיימו מצוות, ואם ברור לנו שלא, לא ניתן כלל לגייר אותם. ולכן

תבנא לדינא דכל המקבלים אותם לגרים הוו מכשילי הרבים וכמ"ש בתשו' ב"צ [=בית יצחק] שם (אות י"א) וז"ל ולפי מה שכתבנו יש להזהר מאד שלא לגייר אותם שמוחזקים שאח"כ יעברו דהרי מכשול לאחרים שחושבין שהוא ישראל ומשיאין לו בתו והוא

באמת אינו גר ודינו כנכרי וכו' עכ"ל... ובעניינינו עוד חמיר דהרי היכא שנודע שנשא נכרית ולא נקרא עליה שם גירות יפרשו מהם קהל ישראל, אבל אם קראו עליה שם גירות ובאמת המה נכרים גמורים אין לך מכשול הרבים מזה, דלא ידעו לפרוש מהם וכנ"ל. כל הנזכר כתבתי כדי להעיר אוזן שומעת הבתי דינים המקבלים גרים שלא תצא תקלה מתחת ידם ומכשול הרבים, אבל לאחר שקבלו אותם בית דין כשרים אנו צריכים לומר שבדקו היטב בשעת מעשה וראו שמקבלים בלב שלם, (אם לא מיתרעי חזקתיהו של הב"ד לקבל גרים שלא כדיון) ואף שראינו אח"כ שאין מחזיקין מה שקבלו עליהם אמרינן דבודאי הדרו בהו ויש להם דין ישראל מומר וכו'.

הרב ווייס מותח ביקורת קשה על אותם בתי דין שמקבלים גרים שכאלה. בכך, טוען הרב ווייס, הם מכשילים את הרבים, כי גרותם אינה תקפה אף בדיעבד והם למעשה מתחזים כיהודים, דבר העלול לגרום ל"מכשול לרבים". סוג הגיור הזה, סובר הרב ווייס, אינו מתמודד עם בעיית ההתבוללות אלא אף מחריף אותה.

נוקשות בתהליך הגיור

הגישה המתנה גיור בקבלת מצוות באה לידי ביטוי גם בנוקשות בתהליך הגיור. כך עולה מדברי הרב פיינשטיין בשו"ת **אגרות משה**, יו"ד ג סימן קט:

בדבר נכרית שנשאה לבן ישראל, ונתעברה ממנו, וכעת רוצה להתגייר ומוכנה לקבל כל המצות, אבל מאחר שמעוברת קשה לה לילך למקום שיש ב"ד קבוע, ורוצים לגיירה לפני ג' יהודים כשרים שאינם בני הוראה, וגם מתביישת לטבול לפני הב"ד, ורוצים לטובלה לפני נשים, ולהחשיב המצב כמצב של בדיעבד מאחר שכבר נשואה להישראל, הנה למעשה לא נחשב לה לשעת הדחק, או כמצב של בדיעבד, ואין לסדר הגירות בלי ב"ד מומחים, ואם אינה מוכנת לקבל המצות כהוגן, אין לקבלה כגיורת בשום אופן.

מדובר באישה המוכנה לקבל את כל המצוות באופן עקרוני ואף על פי כן מסרב הרב פיינשטיין להקל עליה את התהליך ולגיירה בפני הדיוטות, דבר שמבחינה הלכתית תקף (ראו את דבריו של הרב פיינשטיין עצמו בעניין זה בחלק אה"ע ב סימן ד). גם בקשתה לטבול בפני נשים אינה צריכה להוות מחסום מהותי (ראו את השיטות השונות בעניין זה המובאות אצל הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר חלק א יו"ד סימן יט), מה גם שרצונה זה לטבול בפני נשים אינו נובע מאי הסכמה לעצם ההלכה אלא, כפי שמתואר בדברי השואל, מביישנותה. למרות כל זאת דומה כי הרב פיינשטיין מערים קשיים כדי שלא לגיירה, ומושגים הלכתיים מקובלים כ"בדיעבד" ו"שעת הדחק" נדחים על ידו ללא סיבה מניחה את הדעת.

"הנטען על הנכרית"

על אף ההחמרה הכללית בדיני גיור ישנה מסורת ארוכה של פסיקה המקלה בדין מסוים אחד בדיני גיור, והוא סוגיית "הנטען על הנכרית". המשנה במסכת יבמות (ב, ח) אומרת: "הנטען על השפחה ונשתחררה או על הנכרית ונתגיירה, הרי זה לא יכנוס; ואם כנס, אין מוציאין מיזו". כלומר, מי שנחשד שבא על נכרית, אף כאשר נתגיירה אסור לו לשאת אותה לאישה. בתלמוד הבבלי שם (יבמות כד ע"ב) מבאר רב אסי שהטעם לכך הוא הפסוק במשלי "הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים" וגו', היינו שנישואין אלו יאששו את החשד הקודם, או שיחשדו שכל סיבת הגיור היא לשם זנות ואינה לשם שמים. איסור זה נפסק להלכה ברמב"ם (הלכות גירושין י, יד). אולם הרמב"ם עצמו בשו"ת הרמב"ם (סימן ריא) כתב: "אעפ"י שיש בזה כעין עברה, לפי שהנטען על השפחה ונשתחררה אסור לו לישאנה לכתחלה לפי שכבר פסקנו פעמים אחדות בכגון אלו המקרים, שישחררה וישאנה. ועשינו זאת מפני תקנת השבים ואמרנו מוטב שיאכל רוטב ולא שומן עצמו. וסמכנו על דבריהם ז"ל עת לעשות לה' הפרו תורתך. ומסייעין לו לישאנה בעדינות וברוך, ויקבעו לו מועד לישאנה או להוציאה, כמו שעשה עזרא ע"ה. והאלהים יתעלה יתקן קלקולנו, כמו שהבטיח ואמר ואסירה כל בדיליך".

גם הרב פיינשטיין מצא לנכון להקל בדין הנטען על הנכרית במקרה שבא לפניו ופורסם בשו"ת **אגרות משה**, אה"ע ד סימן מז (התשובה משנת תשל"ד):

הנה בדבר הנכרית שכבר החליט כתר"ה בדעתו תחלה לגיירה אף שבא זה ע"י שאחד רוצה לישאנה מטעם דראה הצורך הגדול לזה שרוצה לישאנה שהוא שומר תורה ומצות והוא גרוש ובנות ישראל שבארגענטינא שלדאבוננו רבת העזובה וקשה למצא שמוכנה ללכת בדרך התורה והמצוות והמעטות לא ירצו ליקח גרוש בן ארבעים, ולכן השתדל הרבה ולא מצא, ונכרית זו רוצה להנשא לו ומקבלת עול התורה והמצוות, וכתר"ה בחן אותה בזה שדרש ממנה שני דברים שתלמוד לקרא לשון הקדש כדי שתוכל להתפלל תיכף אחר הגרות שתתחייב בתפלה, וגם שתלמוד עיקרי דינים מתוך קצור ש"ע המתורגם לשפת שפאניש כדי שתדע איך להתנהג אחר הגרות, ועשתה כן ובזבזה ע"ז כסף בשכירות מורים לזה וגם בחנה כתר"ה וראה שיודעת את הדינים ויכולה לקרא לה"ק [=לשון הקודש] להתפלל והיא מקבלת כל דיני התורה ברצון, אבל כעבור החדשים האחדים שלמדה הקריאה והדינים ובאה להתגייר הכיר כתר"ה כי היא מעוברת והודה האיש שממנו היא מעוברת כי יצרו התגבר עליו אף שהוא שומר תורה, ולכן נסתפק כתר"ה דאולי אין לגיירה מחמת שאסור לו לכונסה מדין הנטען על הנכרית דתנן ביבמות דף כד ע"ב דה"ז לא יכנוס. ...

והנה בעובדא זו שנתעברה ממנו שאם לא ישאנה ודאי תתבע ממנו כל החיובים שאיכא בדיני המדינה מאב לבנו וזה עצמו הוא דבר פרסום על העברה ממש, וגם היא ודאי לא תתבייש ותספר לכל איך שולד זה הוא של פלוני ויתפרסם יותר ויותר מהפרסום שע"י שישאנה שלא ידעו אלא יחידים, שלכן אף להלח"מ [=להלחם משנה] אליבא דהרמב"ם שאוסר פרסום אף בחטא מפורסם אין לאסור בזה אף למה שבארתי לשיטת רש"י דהאיסור בבא עליה לישאנה הוא מטעם פרסום. ולכן למעשה בעובדא זו שכתר"ה

בחנה והכיר כי מקבלת את המצות ממש ותהיה גיורת גמורה אין לאוסרה עליו ובפרט שהוא צורך גדול לפניו כדכתב כת"ה, יכול כת"ה לגיירה ולהשיאה לו.

יש לשים לב לכך שבעוד הרמב"ם היה מוכן להתיר גיור שכזה משום "עת לעשות לה" הפרו תורתך" ו"מוטב שיאכל הרוטב ולא השומן עצמו" (היינו יש להעדיף את הרע במיעוטו), הרב פיינשטיין אינו מסתמך על סוג כזה של היתר אלא על הטיעון שסיבת האיסור לשאת את הגיורת אינה קיימת, באשר העובדה שיהודי זה בעל נכרייה תתגלה ממילא גם אם לא יישאנה.

גם הרב ווייס מתייחס לעניין "הנטען על הנכרית" בשו"ת **מנחת יצחק**, חלק ג סימן ק (התשובה משנת תשי"ח). המקרה המובא לעיונו הוא מורכב, אך לענייננו נסתפק באמירותיו העקרוניות בנושא:

הנה ענין זה אינו סובל אריכות דברים, שכבר דנו בזה וכיוצא בזה בספרי גדולי האחרונים, ובנוגע למעשה, הנה כת"ה מסתפק בתרת, א' מחמת גודל הפרצה, דיש לעמוד בפרץ ביותר בזה בזמן הזה, הצדק עמו, ומטעם הזה נמנענו פה מלעשות שום גרות, אכן בנוגע לעיקרא דדינא (וזהו הספק הב') כנ"ל – הנה ברוב מקרים כאלה יש לחשוש ג"כ בתרת, א' שמא גם אחרי שתתגייר לא תקיים דיני ישראל, כיון שעושים זאת רק בשביל פני שיש להם, והב' משום דאין מקבלים גרים המתגיירים לשם אישות, או לשם ד"א, כדאיתא ביבמות (כד), וגם יש בזה משום נטען על השפחה דמבואר ביבמות שם, דלא ישאנה.... אכן נודע מה שצדדו האחרונים לומר, דכיון דכבר נשאו בנשואי ערכאות הוי דיעבד, בצירוף החשש דיעשו עברות חמורות יותר, וי"ל חטא כדי שיזכה חבירך, וכמו שהביאו בזה מתשו הרמב"ם פאר הדור (סי' קלב) ומתשו טוטו"ד (מהדו"ק סי' רל) ותשו ד"ח (ח"ב א"ע סי' לו), וא"כ כיון שבנד"ד דעת כת"ה נכון ובטוח, שישמרו כל דיני התורה אחרי הגרות, אין כאן חשש הא', ובנוגע לחשש הב' נפלין בפלוגתא דרברבתא – אמנם בצירוף מה שטבלה עצמה לשם גרות, לפני אשה אחת, והיא שומרת דת

יהודית זה זמן רב, י"ל דמועיל קצת לעשותה ספק גרות, וכמבואר בספרי מנחת יצחק (ח"א סי' קכא קכב קכג) בשם החמדת שלמה עפ"י שיטת הרי"ף, עיי"ש באריכות, ולשיטתו שוב מן ההכרח לקבלה ולהוציא מידי ספק בכמה ענינים המסובכים בזה, ועי' מש"כ (שם סימן קכא אות יב). ובכן אם שני רבנים גדולי ההוראה יסכימו לקבלה, גם אנכי מצטרף עמהם בהיתר להכניסה תחת כנפי השכינה.

האמירה העקרונית היא "יש לעמוד בפרץ ביותר בזה בזמן הזה... ומטעם זה נמנענו פה מלעשות שום גרות". המגמה ברורה: יש להימנע מגיורים, מפני שבכך מרחיבים את הפרצה; כלומר, אפשרות הגיור תגרום לכך שלא יהיה דבר המרתיע יהודים מלשאת נכריות, שהרי מה בכך? יגיירו אותן והכול יבוא על מקומו בשלום.

גיור אשת כוהן

כפי שראינו ישנה מסורת של פסיקה להקל בדין הנטען על הנכרית ובדין גרות לשם אישות. אולם כאשר היהודי המבקש לשאת גיורת הוא כוהן הבעיה חמורה יותר, משום שאסור לכוהן לשאת גיורת. הרב פיינשטיין דן במקרה כזה בשו"ת **אגרות משה**, אה"ע ב סימן ד (התשובה משנת תשכ"ב):

הנה בדבר אחד ממשפחה חשובה שנשא נכרית ויש לו כבר בנים ממנה ורחקוהו מהם ועתה בא ואמר שהיא רוצה להתגייר וגם לגייר את הילדים ואם לא יקרבוהו מפחיד אותם שהוא ישתמד והוא כהן שאסור בגיורת אם יש לגיירה כדי שלא ישתמד.

הרב פיינשטיין מתנגד לגיור שכזה משתי סיבות. ראשית סובר הרב פיינשטיין, עצם הגיור הנעשה על ידי בית הדין לצורך נישואי כוהן וגיורת הוא אסור, והרי "אין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חברך"; כלומר, אין לבית הדין, למשל, לעבור אפילו איסור קל והוא לגייר אישה לשם נישואיה לכוהן כדי שבעלה לא יעבור על איסור חמור – ילך וישתמד כפי שהוא מאיים:

אבל הא צריך לגרות שיזדקקו ב"ד לזה והם אין להם לחטא אף חטא קטן שהוא לסייע שישא כהן גירות בשביל שלא ישתמד דהא אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברו שלא יעשה איסור חמור כשפשע כדאיתא בתוס' שבת דף ג ונפסק כן במג"א [=במגן אברהם] סימן רנד ס"ק כא עיי"ש. ורק בישראל שמותר לישא גירות יש להקל לב"ד לגייר אף שהוא לשם אישות משום שאין זה איסור ברור שהרי ב"ד הדיוטות היו מקבלין כדאיתא ברמב"ם פ"ג מא"ב [=מאיסורי ביאה] ה"טו עיין במ"מ [=במגיד משנה] וגם הכ"מ [=הכסף משנה] לא פליג אלא שהוא הבין שהמ"מ מתיר למי שאינן סמוכין לקבלם וע"ז כתב שאף שאנן הדיוטות אנן אין מקבלין אבל ודאי גם המ"מ לא יטעה בזה דאיזה חלוק יש דהסמוכין לא יקבלו ואנן שעושיין בשליחותיהו יקבלו וכוונת הדיוטות הם אנשים שאינם ת"ח וזה מודה גם הכ"מ וכשרים להיות ב"ד לגרות ואין כאן מחלוקת לדינא, ואם היה זה איסור לא היו אף סתם אנשים שאינם ת"ח עוברים על איסורים אלא שהוא דבר שצריך להתרחק מזה ולכן הדיוטות שאינם ת"ח לא חששו לזה. ולכן כשיש לחוש שיעבור על איסור חמור יש להקל לקבל לגייר, אבל בכהן שהוא דבר אסור ממש אין להזדקק אף כשיש לחוש שישתמד ח"ו כיון שהוא פושע.

הסברו של הרב פיינשטיין אינו מספק: איזה איסור עובר בית הדין בגיור שכזה? הרב פיינשטיין מוסיף טיעון נוסף:

והנה לבד זה הא אף שהמתגייר לשם אישות נפסק הלכה ביבמות דף כד שהוא גר וכן הוא ברמב"ם וש"ע מ"מ ודאי בעינן שיקבל מצות דהא גר שלא קבל עליו איזה מצוה אף שקבל עליו שאר כל המצות אינו גר... וא"כ אף אם גירות זו תקבל עליה כל המצות ממש נמי הא לא קבלה עליה איסור זו מלהנשא לכהן שהרי האיסור איכא גם על האשה כדאיתא ביבמות דף פד אמר רבא כל היכא דהוא מוזהר היא מוזהרת. ... ונמצא שלא קבלה איסור זה שהרי רק בשביל לינשא לכהן זה היא מתגיירת וכיון שלא

קיבלה דבר זה אינה גיורת כלל. לבד מה שאף שתאמר בפיה שמקבלת המצות הוא כמעט דבר ידוע שאינה מקבלת ולא תשמור את המצות כיון דתראה שבעלה הוא עובר על כל המצות ולא תהיה עדיפא ממנו. ...

שוב חוזר כאן הטיעון הקבוע של הרב פיינשטיין בדבר קבלת המצוות. אישה זו אינה מקבלת עליה כל המצוות שהרי היא מוכנה להינשא לכוהן, דבר שהוא בגדר עברה אף לאישה עצמה. כמו כן מניח הרב פיינשטיין, כפי שראינו בכמה תשובות, שגם מצוות אחרות לא תקיים הגיורת הזו. לפיכך אין לגיירה.

השואל מפנה את הרב פיינשטיין לדבריו של הרב דוד צבי הופמן בשו"ת **מלמד להועיל**, חלק ג סימן ח, שהתייחס בדיוק לשאלה זו וקבע שיש להעדיף את הגיור על פני המשך המצב הזה, שכוהן חי עם נכרייה:

ונ"ל פשוט דיותר יש איסור בנכרית, ואין לי להאריך בזה חדא דיש הפסד דכל זרעו נכרים ועוד כבר העלה מו"ר מהר"ם שיק בתשובותיו אה"ע סי' לא וסי' קנה דיש בנישואי נכרית איסור דאורייתא וחייב כרת משא"כ בכהן שנשא גיורת שאינו לכל היותר אלא איסור לאו. וא"כ כדי להציל את הישראל מאיסור חמור בודאי טוב שיגירו האשה הנכרית.

הרב הופמן מתייחס גם לטיעון הראשון שהביא הרב פיינשטיין, שגיורת זו אינה מתכוונת לקיים את כל המצוות, שהרי תינשא לכוהן:

וי"ל דבאמת אם אומרת בפירוש שאינה רוצה לקבל מצוה זו אסור לקבלה, אבל בנ"ד הרי אינה אומרת כן בפירוש, וא"כ אף שאנו יודעין שתעבור על איסור זה, מ"מ בשביל תקנת הכהן ובשביל תקנת זרעו מקבלין אותה. גם יש לומר דדוקא אם מקבלין הגר משום תקנה דידי' צריכין לומר לו או תקבל כל התורה כולה או תשאר נכרי כמו שהיית עד עתה שהנכרי אין לו עונש אם אינו מקיים המצוות. אבל אם אנו מגיירין אותה משום תקנתא דישראל

ודאי מוטב שתתגייר ולא יופסד זרע ישראל ולא יתחייב ישראל כרת על ידה, אף שיעשו שניהם איסורא זוטא.

כלומר, קבלת מלאה של המצוות היא תנאי למי שבא מרצונו להתגייר, ולבית הדין אין כל עניין בגיור זה ולכן אפשר להציב בפניו רף גבוה למעבר פנימה לתוך העם היהודי. לעומת זאת כאשר מדובר על מי שבית הדין מעוניין שתתגייר משום "תקנת הכהן" או "תקנתא דישראל" מורידים מעט את הרף ומקבלים את האישה הזו אף שידוע שתעבור על "איסורא זוטא". זאת כמובן בתנאי שאינה מצהירה על כך שהיא אינה מקבלת על עצמה מצווה זו. הרב פיינשטיין מתלבט מהו באמת המצב החמור יותר, משום שהוא מניח שגירות זו לא תשמור על דיני נידה; ובסופו של דבר כותב:

וגם הא בארתי שגרותה לא יהיה כלום ומה שהביא כתר"ה שבמלמד להועיל כתב שאין זה עכוב בקבלת מצות אין זה לע"ד כדכתבתי. וספר מלמד להועיל אין אצלי לעיין בו. סוף דבר לע"ד אין כדאי להזדקק לזה.

גרותה לא תהיה כלום משום שלא קיבלה על עצמה עול מצוות באופן מלא. ולכן אין משמעות לחשבון העברות שהציע הרב הופמן, כי ממילא הגיור לא יחול על אישה זו.

גיור ילדים

הרב ווייס התייחס לנושא גיור ילדים קטנים בשו"ת **מנחת יצחק**, חלק ו סימן קה (התשובה משנת תשכ"ז):

בבן ובת שאמותיהם נכריות, ואף אין בדעתם להתגייר, אך ברצונם לגייר את ילדיהם, ובביתם אוכלים נבילות וטריפות, ואף אם ישלחו את ילדיהם לת"ת, ללמד משהו, לא יתנהגו בביתם עפ"י חוקי התורה, ומאיימים שאם לא יקבלו ילכו לראביי רעפארמי. הנה אין זה צריך לפנים, דשפיר כתב כ"ת, דאין להתחשב כלל עם האיום שלהם, ואין לגייר אותם, דל"ה [=דלא הוי] כלל זכות בגיור

קטנים כאלו, דכל הטעם שמטבילין קטן ע"ד ב"ד, היא משום דזכות היא לו, וזכין לאדם שלא בפניו, כדאיתא (בכתובות יא ע"א), והיכא דלא יגדלו אותם לתורה ומצוות מה זכות היא להם? אדרבה חובה היא להם, שאם הי' נשארם נכריים היו פטורים מעונש.

מתיאור העובדות נראה שמדובר במשפחות המבקשות לשמר זיקה ליהדות ונראה שישלחו את ילדיהן לתלמוד תורה, אך כיוון שידוע שאין המשפחה שומרת תורה ומצוות, אין לגייר את הילדים מפני שגיר קטינים מבוסס על כך שהגיר נעשה לטובתו של הילד וזהי זכות להיות יהודי, לפיכך בית הדין יכול לראות את עצמו כשליחו של הילד וכפועל בשמו, שהרי בהלכות שליחות אין צורך במינוי מודע של השליח כאשר מדובר בפעולה שהיא לטובתו של המשלח. זהי משמעות הביטוי "זכין לאדם שלא בפניו". גיור מי שלא יקיים מצוות אינו זכות אלא חובה, מפני שיהודי הוא חייב בעונש על אי קיום המצוות וכנכרי לא.

התנגדות לגיור כמדיניות עקרונית

מעבר לסיבות ההלכתיות המובאות אצל הפוסקים שבגללן אין לגייר במקרים של נישואי תערובת ישנה גם גישה המתנגדת עקרונית לגיור בזמן הזה. ביטוי חד לגישה זו נמצא בשו"ת **מנחת יצחק**, חלק ו סימן קו (התשובה משנת תש"ז):

מכתבו הגיעני היום, והנני להשיבו על אתר, בנדון האיש שדבק עצמו בבת אל נכר, וכעת רוצה לגיירה עם הילד שנולד לו ממנה, והציע לפני, איך כוונתם לשמים, ושאל כ"ת ממני טעמי שלא רציתי לקבלם, בשעה שהיו לפני. הנה ידע שחוץ מן הטעם שידענו שכוונתה לשם אישות, יש לדון עוד משום הנטען על הנכרית המבואר בא"ע (סי' יא סע' ה), ואף שלכל חשש יש סברות להתיר כמבואר באחרונים ע"י בשו"ת טטו"ד (מהד"ק סי' רכט ורל), היינו בברור לנו שיפרשו עצמן ממאכלות אסורות ומחילול שבת ומאיסורי נדה וגם משער באשה ערוה וגילוי הראש (אשר נצרך להסרת השער גם משום טבילה לגירות כמבואר גם בדבריו).

הרב ווייס מודע לכך שישנם פוסקים שהקלו בדין "גיור לשם אישות" ובדין "הנטען על הנכרית", אך אינו מוכן להפעיל את הקולות הללו כל עוד לא ברור שהגיורת תקפיד על כל דיני ההלכה. הוא אפילו מצריך, כך נדמה, שאישה זו תגלח את ראשה לפני הטבילה. הסיבה לגישה מחמירה זו מבוארת בהמשך התשובה:

אבל האמת אומר, כי גם בכל זה, אני אין רצוני להתערב בזה אף בכה"ג, דאפילו נימא, שלגבי הבעל הזה, יהי תיקון, אבל הוי קלקול להעולם, שעייז יתרבו התערובות, בחשבם שאח"כ יפעול אצלה ואצל הב"ד שיגיירם, והדבר ידוע שאנשים כאלו גם אחר הגירות הם קלים ואין מדקדקים במצות, וגם עיקר יסודו כדי להציל הבעל מעון, אין אנו מחויבים עפ"י תוה"ק, דכבר מבואר (בריש פ"ה דמע"ש) דעל כגון זה אמרו הלעיטהו לרשע וימות.

הרב ווייס חושש לתקדים שייווצר על ידי גיור של נכרית שנישאת ליהודי, מפני שהדבר עלול לעודד גברים יהודים לשאת נכריות ביודעם שהם יכולים לגייר את נשותיהם ואף את ילדיהם, וזאת אף שאינם מדקדקים במצוות וכך גם ינהגו נשותיהם. הרב ווייס טוען גם שאין לנו כל אחריות כלפי יהודים כאלה, שעליהם נאמר "הלעיטהו לרשע וימות"¹⁸; ולכן אין לנו לדאוג ל"תיקון" עבור איש זה, במיוחד כאשר ייגרם מכך "קלקול לעולם שעייז יתרבו התערובות". הרב ווייס משאיר פתח לגיור רק במקרה אחד:

אך מ"מ אם באמת כוונתם לשמים, ובטוח בהם, שיקיימו אח"כ כל המוטל עליהם עפ"י תה"ק, וכבר הי' נשואי ערכאות, עי' בתש" יד רמה (סי' יא), ותשובת בית יצחק (א"ע סוסי' כג), אין אני מוחה בידו אם רוצה להזדקק להם ולקבלם – ומשום שבאלו הימים הרבה גרם לזה מה שבעת שבאו לביתם ממחנה העבודה שהי'

18 ניתוח הפרשנות והפסיקה המשתמשות במושג זה נמצא אצל יוסף אחיטוב, על גבול התמורה, ירושלים תשנ"ה, עמ' 231-247.

אצל האונגארן, עדיין לא באו מהדעפארטירונג, עד זמן רב אחר זה, ואז לא היו רק הגברים, ובכלל לא נמצאת אף אשה אחת מן הבנות ישראל בביתם, וע"כ הקלי הדעת שלא היו יכולים לעמוד בנסיון, וביותר אחר שהיו כבר כמה שנים פרושים מביתם, דבקו עצמם בנשים נכריות, בזה י"ל שהיו כעין אנוסים, ושייד יותר בזה לומר שלא לזרוק אבן אחר הנופל, וכמבואר (בקידושין ו), וע"י בזה (ביו"ד סי' שלד) ובמק"א כתבתי מזה.

כלומר, רק בסיטואציה הייחודית מאוד של התקופה שאחרי השואה אפשר ללמד זכות על אותם גברים שנתחברו לנכריות, ואם אכן מובטח שיקיימו מצוות ניתן לקבלם.

לסיכום עניין הגיור: הרב פיינשטיין והרב ווייס נוקטים עמדה נוקשה ביחס לגיור לאור המצב הקיים בעולם היהודי, כאשר רוב רובם של הנישאים לנכריות אינם שומרי מצוות וקרוב לוודאי שהמתגיירים והמתגיירות לא ישמרו מצוות באופן מלא. הרי שלפי עמדתם של רבנים אלו כמעט אין מקום לגיור. כפי שנראה בהמשך ישנן גישות הלכתיות נוקשות פחות בעניין זה¹⁹, וכפי שמציין הרב פיינשטיין עצמו רבנים אורתודוקסים בארצות הברית מגיירים גם כאשר יש לפקפק בקבלת המצוות של הגר או הגיורת. כך בשו"ת **אגרות משה**, יו"ד א סימן קס (התשובה משנת תש"י):

ולכן בעצם יש לפקפק על הגרות שיש רבנים שמקבלין הא אנן סהדי ברובן שאין מקבלות המצות כדהוכיח סופן וגם שלא תהא עדיפא מבעלה היהודי שנתגיירה בשבילו שהיא רואה שגם הוא מחלל שבת ומופקר להרבה איסורין. אך עכ"ז יש מקום לומר שהוא גרות בדיעבד מאחר שאמרה לפני הבית דין שמקבלת מצות התורה ואירע גם כזו שמקבלת באמת לכן אולי דנין אף באלו שאין שומרת אח"כ דיני התורה שברור לנו שאף בעת הגרות לא קבלה בלבה,

19 ראו גם "גיור", עמ' 175-189.

רק כדברים שבלב. אף שלדידי לא מסתבר שבשביל איזו יחידות לסלק האנן סהדי ולהחשיב לדברים שבלב אבל אולי זהו טעמייהו ויש עכ"פ מקום לזה. ועוד יש מקום לומר טעם גדול דמה שבעלה שנתגיירה בשבילו הוא מחלל שבת ומופקר בכמה איסורין עושה שהיא סבורה שאין חיוב כ"כ לשמור המצות וא"כ הוא כגר שנתגייר בין העכו"ם שמפורש בשבת דף סח שהוי גר אף שעדין עובד ע"ז עיי"ש, והטעם משום שקבל עליו להיות ככל היהודים שנחשבה קבלה אף שלא ידע כלום מהמצות, דידיעת המצות אינה מעכבת הגרות, ורק בידע ולא רצה לקבל הוא עכוב בגרות, דהא א"צ ללמד כל התורה כולה קודם שנתגייר דרק מקצת מודיעין. ולכן אף שהב"ד אמרו לה שצריך לשמור שבת, חושבת שהוא רק הדור בעלמא אבל גם מי שאינו שומר השבת וכדומה טועה לומר שהוא יהודי כשר. נמצא שלטעותה קבלה כל המצות שיהודי מחוייב שהוא גרות אף שמחמת זה לא תקיים עכ"פ המצות, וזהו טעם שיש בה ממש להחשיבה לגיורת, והוא למוד זכות קצת על הרבנים המקבלים שלא יחשבו עוד גריעי מהדיוטות.

הרב פיינשטיין מלמד זכות על אותם רבנים ומסביר מדוע מבחינה הלכתית יש מקום לעמדתם המקלה, אך הוא אינו מקבל את הגישה הזו. גישתם של הרבנים ווייס ופיינשטיין בנויה על כך, שעצם ההקלה בתחום הגיור עלולה לעודד נישואי תערובת ולעומת זאת ההקפדה וההחמרה עשויות להרתיע יהודים מלהינשא לנכריות. כפי שכתבתי בתחילת העבודה, גישה זו טעונה בדיקה מחודשת. האם אכן הגישה המחמירה הוכיחה את עצמה? כן יש לבדוק באיזו מידה עשויה דווקא הגישה המקלה בגיור לבלום את ההתבוללות במובנה הרחב, היינו ההתרחקות ולעתיים רבות ההתנתקות המוחלטת מקהל עדת ישראל. ייתכן שגישה מקלה יותר תאפשר את חזרתם לקהילה של אלו שהחלו בתהליך ההתרחקות כאשר נישאו לנכריות. הגיור של הנשים ו/או של הילדים עשוי לקרב אותם לקהילה, ובכך לעצור את מגמתה הטבעית של ההתבוללות.

גישה חלופית לעניין הגיור

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל עוסק בשאלת הגיור בזמן הזה בשו"ת **פסקי עוזיאל בשאלות הזמן** (סימן סה). הוא נשאל בשנת תשי"א מאת הרב כלפון מקהילת טיטוואן שבקהילתו מבקשים לגייר גם כאלו "שאינם שומרי דת שבתות וי"ט ומאכלות אסורות ומצות עשה ול"ת, ואנחנו נבוכים איך לעשות כן רוצים הם לגייר בניהם ואת נשיהם... והנה האנשים האלה אעפ"י שאינם שומרים דת ומצוות כנ"ל מ"מ אינם פוקרים לגמרי ואינם רוצים להבדל מתוה"ק ולהחשב מחוץ לדת ח"ו ובשם ישראל יכנו ולפי הנראה חפצים הם להכניס בניהם תחת כנפי השכינה מלב ונפש".

בתשובתו מסביר הרב עוזיאל, שבתהליך הגיור מודיעים לגר את עיקרי הדת, וכן מודיעים לו "מקצת מצוות קלות וחמורות", ואין צורך שלבית הדין תהיה ודאות שאכן הגר יקיים את המצוות:

מכאן מפורש יוצא שאין דורשין ממנו לקיים המצות ואף לא צריך שבית דין ידעו שיקיים אותן, דאל"כ [=דאי לא כן] לא יתקבלו גרים בישראל דמי יערוב שגוי זה יהיה נאמן לכל מצות התורה אלא מה שמודיעין לו מקצת מצות הוא כדי שאם ירצה יפרוש וכדי שלא יוכל לומר אח"כ אילו ידעתי לא הייתי מתגייר וזהו לכתחלה אבל בדיעבד אם לא הודיעוהו אינו מעכב (ש"ך שם סק"ג). מכל האמור למדנו: שאין תנאי קיום המצות מעכב את הגרות אפילו לכתחלה... מכל האמור ומדובר תורה יוצאה שמותר ומצוה לקבל גרים וגיורות אעפ"י שידוע לנו שלא יקיימו כל המצות משום שסופם יבואו לידי קיומם ומצווים אנו לפתוח להם פתח כזה ואם לא יקיימו את המצות הם ישאו את עונם ואנו נקיים.

כלומר, אף כאשר ידוע שהגר או הגיורת לא יקיימו את כל המצוות מותר לקבלם, מתוך תקווה שאכן בסופו של דבר יבואו לידי קיום מצוות. הרב עוזיאל רואה בקבלת גרים שכאלו מצווה חשובה במיוחד בדור הזה:

ובדורנו זה אחראית וקשה מאד נעילת דלת בפני גרים לפי שהיא פותחת שערים רחבים ודוחפת אנשים ונשים מישראל להמיר דתם ולצאת מכלל ישראל או להטמע בגוים ויש בזה משום אזהרת רז"ל: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מז). ואדם מישראל שנטמע או שנדחה מישראל נהפך לאויב ישראל בנפש, כמו שההיסטוריא מעידה על זה בהרבה מקרים והרבה דורות וגם אם לא נחוש ונאמר ילך החבל אחרי הדלי, מכל מקום לבניהם ודאי שאנו חייבים לקרבם לא מבעיא אם הם בני ישראלית שבניה הם ישראלים גמורים אלא אפילו אם הם בני גוייה הרי מזרע ישראל המה, ואלה הם בבחינת צאן אובדות, וירא אנכי שאם נדחה אותם לגמרי על ידי זה שלא נקבל את הוריהם לגרות נתבע לדן ויאמר עלינו: את הנדחת לא השיבותם ואת האובדת לא בקשתם (יחזקאל לד) וגדולה היא תוכחה זאת מאותה התוכחה של קבלת גרים (יר"ד סי' רסה סעיף יב) ועל כגון זה נאמר: הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה (אבות פ"ב מ"א). מטעם זה הנני אומר מוטב לנו שלא נסור מדברי רבותינו שמסרו הלכה זאת לפי ראות עיני הדיינים שכוונתם לשם שמים.

על דייני ישראל מוטלת אחריות כבדה: עליהם להשתדל ולהציל את הנידחים ואת האובדים – אלו הם אותם יהודים ויהודיות שנשאו בני זוג נכרים. לכן יש לגייר את בני הזוג הנכרים, ובוודאי את ילדיהם הנחשבים "זרע ישראל" אף שאמם נכרייה. גישתו של הרב עוזיאל שונה בתכלית מגישתם של הרב פיינשטיין והרב ווייס. הרב עוזיאל אינו סבור שאי קבלת גרים תרתיע ובמובן זה תועיל לקיומו של העם היהודי, ההפך הוא הנכון: אי הנכונות לגייר תגרום לנזקים גדולים. הגיור הוא אמצעי לקרב יהודים מתבוללים לקהילה בתקווה ובאמונה שניתן יהיה להשיבם, אותם ואת ילדיהם, באופן מלא לחיק היהדות. הגישה החלופית שהוצגה כאן דרך תשובתו של הרב עוזיאל באה לידי ביטוי גם בתשובתו של הרב דוד צבי הופמן בשו"ת **מלמד להועיל**, חלק ג סימן ח, שצוטטה לעיל דרך הדיון בתשובתו של הרב פיינשטיין בגיור אשת כוהן.

הדיון ההלכתי מתנהל בשתי רמות. הפוסקים דנים בשאלה המשפטית, האם קבלת מצוות מעכבת את הגיור. אולם במהלך הדיון ההלכתי עולה גם השקפת עולמם ונערך ניתוח של המציאות הקיימת ושל השלכות הפסיקה. ישנו מתאם בין ההשקפה הכללית לתפיסה המשפטית. הרב פיינשטיין, למשל, סובר שקבלת מצוות מעכבת וגם סובר שקבלת גרים גורמת נזק. הרב עוזיאל לעומתו סובר שקבלת מצוות אינה מעכבת, ושישנה חשיבות לגייר דווקא בזמן הזה, שבו ההתבוללות פוגעת בקיומו של העם היהודי.

סיכום

התשובות שהובאו במאמר זה מלמדות על מגמה ברורה בפסיקתם של הרב פיינשטיין והרב ווייס. לדעתם סכנת ההתבוללות מצריכה תגובה הלכתית חמורה, ועל פוסקי ההלכה לעמוד על המשמר ולבטא את התנגדותם לתופעת החילון ונישואי התערובת. לדעתם הביטוי ההלכתי להתנגדות זו הוא אי הסכמה לשיתופם של יהודים שכאלו בחיי הקהילה. אפשר להניח לאור מובאות רבות שבכך, חושבים הפוסקים, יגרמו להרתעה וימנעו יהודים מלהתבולל.

הביטויים העיקריים לגישה זו נמצאים בפסקי ההלכה המדירים מחללי שבת ויהודים שנשאו נכריות מהשתתפות פעילה בטקסי בית הכנסת, ובגישה מחמירה לגבי סוגיית הגיור שכמעט אינה מאפשרת גיור בעולם היהודי המחולן.

כפי שכתבתי במבוא, אני סבור שיכולת ההרתעה דרך פסיקה הלכתית מחמירה תקפה אך ורק בחברה דתית סגורה²⁰, שבה האיום בהטלת סנקציות על מי שסוטה מהנורמה ההלכתית אכן עשוי לגרום

20 בדומה לזה יש להתייחס לתופעת ההחמרה ההלכתית, שאחד ממניעיה הוא המאבק נגד ההתרופפות הדתית. ראו על כך בנימין בראון, "החמרה: חמשה טיפוסים מן העת החדשה", דיני ישראל, כ-כא (תש"ס-תשס"א), עמ' 123-237, ובעיקר עמ' 154-177, העוסקים במדיניותו ההלכתית של החת"ם סופר.

להרתעה ולמניעה של תופעות כאלו ביחס לקיום מצוות באופן כללי, ובפרט בנוגע לנישואי תערובת. לפיכך המדיניות ההלכתית מבקשת להחמיר מעבר לשורת הדין על מנת לחזק את השורות ולמנוע את הסטייה. אולם כאשר מדובר על החברה הפתוחה שבה חיים מרבית היהודים בעולם כאשר הרחקה מהקהילה בצורה זו או אחרת אינה איום משמעותי כלפי מי שנמצא בתהליך התבוללות, עלולה מדיניות הלכתית מחמירה שכזו לגרום לניתוקם המוחלט מן הקהילה של יהודים העומדים עד כה בקשר רופף עמה ואשר זיקתם ליהדות חלשה ביותר. כלפי אלו יש להעדיף סוג אחר של פסיקה. המגמה הנדרשת באה לידי ביטוי בתשובות הלכתיות שצוטטו לעיל כמו אלו של הרב הופמן, הרב עוזיאל, הרב אוירבך, הרב עובדיה יוסף, ועוד. פוסקים אלו מבקשים "לא לדחות אבן אחר הנופל", ולעשות ככל שניתן במסגרת ההלכה על מנת לקרב יהודים הנמצאים בתהליך התבוללות. זאת הן כלפיהם עצמם הן בהתייחסות מקלה יותר לעניין גיור בנות הזוג והילדים. ייתכן שדווקא הגישה המקלה תמנע את המשך דינמיקת ההתבוללות אצל אותם יהודים המעוניינים באיקה כלשהי לקהילה אף שנישאו לנכריות ואף שהם אינם שומרי מצוות "לבלי ידח ממנו נידח".

ביבליוגרפיה

ספרות רבנית

אורבד, שלמה זלמן, מנחת שלמה, ירושלים תשמ"ו.
 אשכנזי, צבי הירש, חכם צבי, דברמצין תש"ב (ד"צ ירושלים תש"ל).
 הופמן, דוד צבי, מלמד להועיל, פרנקפורט תרפ"ו-תרצ"ו (ד"צ ניו יורק תשי"ד).

ווייס, יצחק יעקב, מנחת יצחק – ראו הערה 2.
 חיים, יוסף, רב פעלים, ירושלים תרס"א-תרע"ג (ד"צ ירושלים תש"ל).
 יוסף, עובדיה, יביע אומר, ירושלים תשי"ד-תשס"ב.
 מצגר, יונה, מים ההלכה חלק א', תל אביב תשמ"ח.
 משה בן מימון, שו"ת הרמב"ם, ירושלים תשי"ח-תשכ"ח.
 עוזיאל, בן-ציון מאיר חי, פסוקי עוזיאל בשאלות הזמן, ירושלים תשל"ז.
 עטלינגר, יעקב, בנין ציון החדשות, אלטונא תרכ"ח (ד"צ ירושלים תשנ"ב).
 פיינשטיין, משה, אגרות משה – ראו הערה 1.
 שטרנבוך, משה, תשובות והנהגות, ירושלים תשמ"ו-תשמ"ט.

ספרות מחקר

אחיטוב, יוסף, על גבול התמורה, ירושלים תשנ"ה.
 בראון, בנימין, "החמרה: חמשה טיפוסים מן העת החדשה", דיני ישראל, כ-כא (תש"ס-תשס"א), עמ' 123-237.
 זוהר, צבי ושגיא, אבי, גיור וזהות יהודית, ירושלים תשנ"ה.

זוהר, צבי ושגיא, אבי, מעגלי זהות יהודית בספרות ההלכתית, תל אביב
2000.

פינקלשטיין, מנחם, הגיור הלכה ומעשה, רמת גן תשנ"ד.
פרזיגר, אדם, היהדות ההיררכית בהתהוותה: התפתחותה של גישת
היהדות האורתודוקסית במרכז אירופה ליהודי שאינו חי על פי
ההלכה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תשס"א.

Ferziger, Adam S., "Between 'Ashkenazi' and Sepharad: An Early Modern
German Rabbinic Response to Religious Pluralism in the Spanish-
Portuguese Community", *Studia Rosenthaliana, Journal of the His-
tory, Culture and Heritage of the Jews in the Netherlands*, 35, 1 (2001),
pp. 7–22. (www.studiarosenthaliana.nl/)

